

Sófár

2012. 02. 08.

האזה – עתון הקהילה היהודית בנירעג'האזה – a Nyíregyházi Zsidó Hitközség lapja

Chanukai gyertyánk szerényen pis-lákoló lángja jelképes tartalmát betöltve elindult fizikai mércével mérhető korlátait meghaladó mértékben fényt terjesztő, csodával felérő módon sötétséget oszlató útjára. Az ünnepi rendezvényünkre rend-hagyó módon meghívott vendégeink el-mondásuk szerint örömmel tettek eleget a meghívásnak és mindannyian kifejezték óhajukat, hogy az általuk képviselt szerve-zetek, intézmények, egyházak bővebb képviselőivel is szeretnék meglátogatni hitközségünket, lehetőség szerint felvenni és tartani a kapcsolatot.

Elsőként a Nyíregyházi Főiskola teljes rektori hivatala élt a lehetőséggel, január 27-én tiszteletüket tették hitközségünk-nél. Szó szerint „tiszteletüket”, mert a hideg idő ellenére figyelemmel, érdeklődéssel hall-gatták Dr. Riczu Zoltán szakszerű is-mertetését zsinagógánkban és a mikvében egyaránt. Közösségi helyiségeink végig-látogatásának utolsó állomásánál, a holo-kauszt kiállítás termében Prof. Dr. Jánosi Zoltán a látottak, hallottak utáni spontán készítésnek eleget téve elszavalta Rad-nóti Miklós: Erőltetett menet című versét. Mindannyian megrendülten hallgattuk a frenetikus hatású szavazatot.

Az általuk tervezettnél hosszabbra, mert reményeink szerint tartalmasabbra si-keredett látogatás végén köszönetüket fe-jezték ki a baráti fogadtatásért. Válaszul hitközségünk nevében örömmel tolmá-csoltuk, amiért az ország egyik legjelentősebb oktatási intézményének megmutathattuk vallásunk, közösségünk valós, hétközna-pi, emberi arculatát.

A csoport egyik kedves és kifejezetten bájos tagja megkérdezte tőlem, hogy ma-gánemberként eljőhet-e alaposabban vé-gignézni tárlatainkat és esetleg részt venni egy szertartásunkon.

Már a kérdés önmagában is tartózkodó-an félénk volta is igazolja, hogy nagy szükség van még itt és most is a fény cso-dájára.

Minden további szószaporítás helyett beszéljenek a mellékelt képek és a vers befejező szavai - „kiálts rám! s fölkelek!” - után az előadó őszintén emberi meg-nyilvánulása: kívánom a nyíregyházi és az összes magyar zsidó honfitársamnak, hogy tudjanak felkelni....

Sárosi György elnök

NESZ GADOL HAJA PO

EMLÉKEZZÜNK ÉS EMLÉKEZTESSÜNK

70 éve, 1942. január 20-án a Wannseei Konferencia határozott a zsidókérdés végső megoldásáról: 11 millió zsidó megsemmisítéséről.

I. Államilag szervezett zsidóellenes történések Németországban 1933-'42 között

A náci zsidóellenes politikáját először Hitler fogalmazta meg a pártprogramban: „csak a fajhoz tartozó egyed lehet állampolgár. A faj tagja csak germánvérű ember lehet, tekintet nélkül hitére. Ennek következtében a faj tagja zsidó nem lehet.” A program kimondta, hogy a zsidókat ki kell űzni a birodalomból.

A hatalomátvétel után azonnal létrehozták az első koncentrációs táborokat „azzal a céllal, hogy legyen hely, ahol a politikai ellenfeleket és a zsidókat koncentrálni lehet fogva tartani.” A táborok (KZ) „a BTK és a jogrend szokásos in-

Az állampolgársági törvényhez (1935) kiadott hitleri rendelet 4. §-a kimondja: „Zsidó nem lehet a birodalom polgára. Politikai ügyekben szavazati jog nem illeti meg. Közhivatalt nem tölthet be.” E rendelet hatályát 1938. márciusban Ausztria, 1939. márciustól pedig a Cseh-Morva Protektorátus területére is kiterjesztették.

Az országban a nagy nyilvánosság előtt gondoskodtak a zsidógyűlölet terjesztéséről: lefoglalták a zsidók vagyont; mozgásukat korlátozták; kötelezővé tették egy második, kimondottan héber személynév viselését, pl.: Johann Kleinből Johann Israel Klein, Reni Kleinből Reni Rachel Klein lett, stb; a személyi igazolványokba nagy J (Jude) betűt bélyegeztek.

Néhány nálunk kevésbé ismert zsidóellenes akció: bojkottálták a zsidó üzleteket; a berlini kórházakból elzavarták a zsidó orvosokat; Thüringiában minden zsidót kizártak hivatali állásából; 1935-ben Nürnbergben 100 ezer gyermeket eskettek fel a zsidók elleni örök gyűlöletre; ez év szeptemberében léptették érvénybe a hírhedt nürnbergi törvényeket; 1938 őszen történt az első deportálás: mintegy 15 ezer lengyel zsidót tettek át a határon.

1938. novemberben történtek meg a Kristályéjszaka véres pogromjai, a szörnyű terror és rombolás mintegy jóvátételeként 1 milliárd márka „hozzájárulást” róttak ki a német zsidókra. Göring ekkor jelentette ki: „Nem szeretnék zsidó lenni Németországban!”

1939. elején Hitler azzal fenyegetőzött, hogy a háború kitörésének egyik következménye a zsidók kiirtása lesz; 1941-től bevezették a Dávid-csillag viselését.

Az országon belüli, e közeli tízéves véres, államilag előkészített előzmények után a korábban érvényes fűherri parancs: „űzzétek és raboljátok ki őket” helyébe új lépett: „öljétek meg mindet és fosszátok meg őket mindenüktől!”

A háború kitörése után az elfoglalt országok területén is bevezették a zsidóellenes rendszabályokat. A Főkormányzószágban (Lengyelország) gettókat, majd haláltáborokat állítottak fel. Itt, a Baltikumban és a Szovjetunió elfoglalt területén megkezdték működtetni a gázfurgonokat, a „mozgó gázkamrákat”. Ezek és az Einsatzgruppek kivégzőosztagai 1942. elejére már sok százezer gyermeket, nőt és férfit gyilkoltak le.

A zsidó ügyekben addig is illetékes belügyminiszter, Göring 1941. júliusban a zsidókérdés végleges megoldásának megszervezésével Himmler helyettesét, az évek óta véres feladatokat szervező (Kristalnacht, gleiwitzi határinci-

Reinhard Heydrich

tézményein kívülálló, jogilag önálló igazgatási egységek.” A táborokba a köztörvényes bűnözőket, az antifasisztákat, az aszociális elemeket és a zsidókat zárták.

dens, stb.) Reinhard Heidrichet, a birodalmi biztonsági főhivatal (RSHA) főnökét bízta meg.

II. A Wannseei Konferencia és következményei

A Heydrich által összehívott és vezetett tanácskozásra 1942. január 20-án az Interpol (1941. júliustól Heydrich az elnöke) Berlin Am Grossen Wannsee 56-58. szám alatti épületében került sor. A konferenciára a zsidókérdésben érdekelt szervek – a Belügy, az Igazságügyi, a Külügy, a Propaganda és a megszállt Keleti Területek Minisztériuma, a párt, a birodalmi kancelláriahivatal, valamint az SS megfelelő hatalommal rendelkező képviselőit hívták meg. A tanácskozást eredetileg 1941. december 9-re tervezték, de az USA december 8-ai hadba lépése miatt az új időpontra halasztották el.

Az értekezlet egyedüli napirendje az „Endlösung der Judenfrage”, a zsidókérdés végső megoldásának megtárgyalása volt. Itt kellett előkészíteni a feladat szervezési, tárgyi és anyagi feltételeit. A témát három pontban tárgyalták meg.

1. Heydrich ismertette az összejövétel célját. Itt hangzott el először hivatalosan, és mint program az „Endlösung” kifejezés a zsidókérdéssel kapcsolatban. Ezután áttekintést adott „a zsidó ellenség ellen eddig vezetett harcról. A kettős cél: a zsidók visszaszorítása a német nép egyes területeiről; a zsidók kiszorítása a német nép életteréből. (...) Egyetlen ideiglenes megoldásként fokozták a zsidóknak a birodalom területéről való kivándoroltatását. (...) Hogy a német életteret legális módon tisztítsák meg a zsidóktól.” (...) A kivándoroltatás gyorsítása érdekében 1939. januárban létrehozták a Zsidó Kivándoroltatási Központot.

„A nehézségek ellenére a hatalomátvételtől kezdve 1941. október 31-i hatánapig kerek számban összesen 537.000 zsidót vándoroltattak ki. (...) Az Óbirodalomból 360.000, Ausztriából 147.000, a Cseh-Morva Protektorátusból 30.000 zsidó vándorolt ki.”

A kivándoroltak minden ingó és ingatlan vagyona az államé lett. A szegényebbekért a vagyonosok és a befogadó állam zsidósága fizette a sarcot, összesen 9,5 millió dollárt.

A nagy létszámú kivándoroltatás ellenére a három országban több mint negyedmillió zsidó maradt. Ez és a háborúban elfoglalt országok, valamint a Főkörmányszószágban és a Szovjetunió megszállt területén élő zsidóság nagy létszáma új helyzet elé állította a nácikat: mi legyen ezen országok mintegy ötmillió (!) zsidó lakosságával?

Mivel a szabad világ addig nem lépett fel erélyesen ellenük, a náci vezetők vérszemet kaptak. Nem tartották elégnak az addigi zsidóellenes terrort, új, radikálisabb fellépést sürgettek...

2. Heydrich szerint az eddigi megoldás “a kivándorlás helyébe most – a Führer előzetes hozzájárulásával – új megoldási lehetőség lépett: a zsidók evakuálása Keletre. Bár

ezek az akciók csak szükségmegoldások, ezek alapján összegyűjtjük a zsidókérdés végleges megoldása szempontjából nagyjelentőségű tapasztalatokat.

Az európai zsidókérdés e végleges megoldásánál kerekén 11 millió zsidó vehető számításba.

A zsidókat a végleges megoldás folyamán Keleten megfelelő vezetéssel és alkalmas módon munkára kell fogni. Nagy munkáscsapatokban, nemek szerint szétválasztva, útépités közben vezetik a munkaképes zsidókat ezekre a területekre, és aközben nagyrészüik természetes fogyatéknak útján kétségtelenül ki fog esni. A végül esetleg megmaradó töredékállományt, minthogy ez esetben kétségtelenül a legellenállóbb részről van szó, megfelelően kell kezelni, mert ez természetes kiválasztódást mutatva, szabadon bocsátása esetén egy új zsidóság magjának tekinthető (lásd a történelem tapasztalatát).

A végleges megoldás gyakorlati végrehajtásának folyamán egész Európát nyugattól keletig át kell fésülni. (...) Az evakuált zsidókat először sorjában az úgynevezett átmeneti gettóknak helyezik el s onnan szállítják tovább keletre. (...) A probléma kezelése (...) bizonyos nehézségekbe fog ütközni Magyarországon és Romániában. (...) Az egyes nagyobb evakuálási akciók megkezdése (...) messzemenően a katonai helyzet fejlődésétől függ.”

Eldöntötték, hogy a hadiiparban foglalkoztatott zsidókat csak akkor evakuálják, ha munkahelyi pótlásuk megoldódott.

3. Hosszan foglalkoztak a vegyes házasságban élőkkel és a „kevert fajúakkal”. Döntöttek, hogy e kérdés rendezése fontos feltétele a végső megoldás végrehajtásának; hogy ez esetekben is a nürnbergi faji törvények előírásait kell figyelembe venni; az e kategóriába soroltak köréről és a velük kapcsolatos teendőkről: hogy törvényben kell rögzíteni: „a vegyes házasságok felbontattak”; kijelölték a kényszersterilizálásra ítélték körét; az evakuálás alól felmentésre javasoltakat sterilizálni kell, hogy ne lehessenek utódaik, csak így maradhatnak az országban és mentesüljenek a korlátozások alól.

A felszólalók e kérdés vitájában is különösen szigorú javaslatokkal éltek. Nem volt menekvés a vegyesházasságban élők, a „kevert fajúak” és utódaik részére... Az érintettek szinte mindegyike vállalta a házasárs és/vagy a szülő sorsát...

A meghívottak a végső megoldás gyors bonyolítását szorgalmazták. Vállalták, hogy hatáskörükben megkezdik az evakuálás előkészítésének munkálatait, de ügyelnek arra, hogy elkerüljék a lakosság nyugtalanítását.

Heydrich zárszavában kérte a résztvevőket, biztosítsanak számára megfelelő támogatást a végső megoldás végrehajtásához.

A wannseei tanácskozás után felgyorsult az európai zsidóság likvidálásának előkészítése és megvalósítása: a gettók telepítése, a már meglévő KZ-k hálózatának átalakítása és újak létrehozása, a Főkörmányszószág területén lévő

A konferencia helyszíne ma múzeum

megsemmisítő táborokban a tömeges elgázosítás bevezetése, ill. fokozása.

A jegyzőkönyvből idézett részekről:

Országoként részletesen elemezték a csatlós és a megszállt országok állami szerveinek és lakosságának eddigi és várható reakcióját, magatartását a már bevezetett és a bevezetésre kerülő zsidóellenes rendelkezésekre.

A 11 milliós számba a már megszállt területek és a háborúban elfoglalt országok területén élőkön túl beszámították Európa valamennyi országának zsidó lakosságát. Étvágyukra jellemző, hogy Portugália, Spanyolország, a brit szigetek, valamint a semleges Svájc és Svédország területén élőket is számításba vették.

A „megfelelő kezelés” a KZ-okban (SB) a soron kívüli kivégzésre kijelöltek, a halálraítéltek kódjelzése volt...

Heydrich Magyarországról szóló megjegyzése itt 1942. januárban hangzott el! És mi történt nálunk 1944. tavaszától????!!!

A zsidók keletre evakuálása utáni munkába állításának már a gondolata is hazugság volt, és ezt a konferencia minden résztvevője jól tudta. A zsidó tömegek „keletre telepítése”, evakuálása a valóságban nem útépitésbe való bevonásukat, hanem az akkor már a térségben működő haláltáborokban vagy az Einsatzgruppe kivégzőosztagai általi lemészárlásukat jelentette.

Heydrich és vitapartnerei jól ismerték a véres valóságot. Ők készítették el a gázkamrákat és a krematóriumokat, ők szervezték meg az Einsatzgruppekat a tömeggyilkosságokhoz, az európai zsidóság fogadására. Auschwitzban és Chelmnoban már 1941. szeptember, ill. december óta folytak, Belzecben 1942. márciusban, Majdanekben áprilisban, Sobiborban májusban, Treblinkában pedig júliusban kezdődtek az elgázosítások. Ezekkel felértek a lodzi, lublini, minszki, rigai, varsói és más nagy keleti gettóknál történt tömeges éhhalál esetek és tömeggyilkosságok.

A gondosan megszerkesztett jegyzőkönyvben szó szerint nem szerepel a gázkamra, az agyonlövés, a kivégzés, egyáltalán: a zsidók kiirtása...

Az antifasiszta koalíció harcosai és hadseregei hősiességének és az antifasiszta ellenállás résztvevőinek köszönhető, hogy a Wannseeban elfogadott sátáni terv maradéktalanul nem valósulhatott meg.

Az európai zsidóság gettóiban, több mint másfélezer (!) KZ-ban, munkaszolgálatban és büntetőalakulatokban, az Einsatzgruppek által stb. elszenvedett vesztesége így is iszonyatos méretű: mintegy HATMILLIÓ gyermek, nő és férfi, akik többségének örök nyughelye ismeretlen.

A Zsidó Világkongresszus Statisztikai Hivatalának adatai szerint az áldozatok száma országonként:

Lengyelország	3 millió 271 ezer fő
Szovjetunió	885 ezer fő
Magyarország	600 ezer fő
Románia	515 ezer fő
Csehszlovákia	250 ezer fő
Franciaország	170 ezer fő
Németország	121 ezer fő
Hollandia	120 ezer fő
Görögország	65 ezer fő
Jugoszlávia	64 ezer fő
Belgium	57 ezer fő
Ausztria	45 ezer fő

Forrás: A Wannseei Jegyzőkönyv
(A Nemzetközi Katonai Törvényszék dokumentuma)

P.S.

A náci háborús főbűnösök elleni perek során az USA helyettes főügyésze a Wannseei Konferencia öt résztvevőjét kihallgatta. Nem emlékeztek semmire!... Egyik csak a háború után hallott a népszerűségről; a másik nem volt végig jelen, de addig szó sem volt emberölésről; a harmadik arra emlékezett csupán, hogy Heydrich meghívta őt ebédre; a birodalmi kancellária hivatal főnöke mástól hallott a deportálásokról, ill. később kapott egy-két hivatalos jelentést erről; az ötödik sohasem járt Wannseeben és nem hallott zsidók deportálásáról, magánemberként pedig mindig segített a zsidókon...

T U D U N K E G Y M Á S R Ó L

Látlak a spanyol tévében! A budapesti gettóról beszélés, franciául – emailezte Juli barátnőm egy januári délelőtt. Azonnal kinyitottam a tévét, de az én készülékemen csak a spanyol köztvéj jön, a TVEi (internacional), vagyis a nemzetközi adás nem.

A felvételt a katalán televízió munkatársai készítették vagy három évvel ezelőtt. Egykori rádiós kollégámnak jutottam az eszébe: a spanyolok (katalánok) elakadtak, nem találták a két, spanyol védettség alatt állt házak egyikét. Volt térképük, de a jelzett utca eltűnt. Itt van, mutattam: a Légrády Károly utcát most Balzac utcának hívják. Jártam itt 1944-ben? – kérdezték. Aligha járhattam, feleltem, mert én a pesti gettóban vártam a szabadulást.

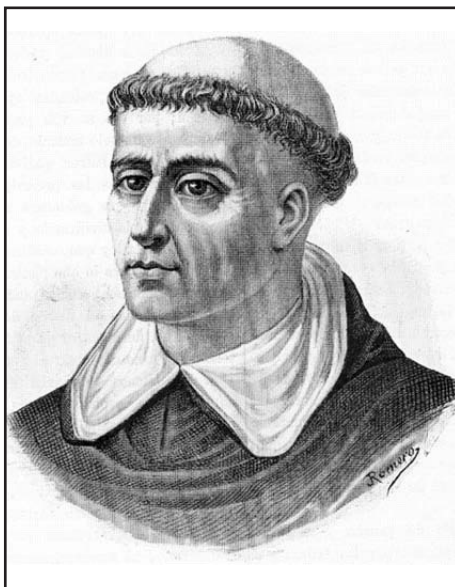
A gettóban? – kiáltott fel riporter és operatőr boldogan. Minek örülnek olyan nagyon, érdeklődtem kicsit meglepetten. Megvan a riportalany! – örvendeztek katalánul.

A felvétel a nappali szobámban készült, a könyvespolc előtt ültem, ők kérdeztek, én válaszoltam. Soha nem láttam az „anyagot” sem vágatlan állapotban, sem adásban. Nem gondoltam, hogy dokumentumfilm (részlet) lesz belőlem.

Talán a dátum miatt kerültem (ismét) adásba 2012-ben: a budapesti gettót (az utolsót Európában) és Auschwitzot szinte egy időben, 1945 januárjában szabadította fel a Szovjet Hadsereg. S mint az említett email is tanúsítja, a spanyol tévé fontosnak tartotta, hogy erről a dátumról dokumentumfilmmel emlékezzék.

Mint a könyveknek, az évfordulóknak is van története. 1492-ről minden iskolás tudja, hogy Columbus akkor fedezte fel Amerikát. 1992-ben egy olyan nemzetközi konferencián vettem részt, amelynek ugyancsak 1492 volt a témája, de más aspektusból: Ferdinánd király és Izabella királynő abban az évben üzte ki a zsidókat és a mórokat Spanyolországból. A kiűzetés nem volt egyedülálló, kiűzték a zsidókat Angliából, Franciaországból, a német hercegségekből, de a spanyol exodus méretei párhát ritkították: mintegy háromszázezer ember lett földönfutó, kényszerült minden vagyonát otthagyni. Vagyonuk eladására kényszerítették őket, a pénzt soha nem kapták meg. Az adásvételi szerződések most kerülnek elő levéltárak titkos rekeszeiből. A mór (arab) és a zsidó vagyon nélkül Spanyolország aligha vált volna Európa egyik leggazdagabb országává. És nem született volna meg Torquemada inkvizíciója, amely tízezreket küldött a máglyára. Tévedés: nem zsidókat. A zsidóknak el kellett hagyni az országot. Az inkvizíció azokra vadászott, akik kikerestelkedtek, de

titokban gyakorolták zsidó vallásukat. Ekkor jelentek meg az ablakokban a szalonnadarabok, amelyek azonban nem tévesztették meg az inkvizitorokat (és a szomszédokat). A „marrano” eredetileg disznót jelentett, csak később kapták a kikerestelkedett, de titokban sabbatot tartó zsidók ezt a nevet. Fennmaradt az 1490-es

Torquemada

évekből Mose Majmon festménye, a „Titkos széder”. Mellesleg: Torquemada nagyanyja kikerestelkedett zsidónő volt, mint ahogyan Izabella családjában is kimutatható a „zsidó vér”. 1492 táján száz-kétszázezer zsidó kikerestelkedett ki. Ezek mai mércével mérve is horribilis számok.

Izabelláék végérvényesen ki akarták törölni az Ibér félszigetről a zsidó és a mór kultúra minden nyomát. Gettókat, zsinagógákat, mór palotákat romboltak le. Mintha soha nem léteztek volna, mintha soha nem lett volna mór és zsidó építészet, költészet, orvostudomány. A móroknak és a zsidóknak az Ibér félsziget nem menedék volt: az volt a hazájuk.

A kiűzött spanyol és portugál zsidókat titkos, szervezett útvonalakon segítették át Olaszországba, majd legfőképpen Törökországba.

És itt kezdődik a fél évezredes történet feltárása, pontosabban: újraírása. Világszerte virágozik a családfakutatás.

Amerikai, kanadai, chilei zsidók keresik őseiket, akiknek okmányait nemcsak levéltárak őrzik, hanem olykor keresztény imakönyvek borítói rejtik. Nevek eredetét kutatják: a kikerestelkedettek gyakran a Jesu név mögé bújtak, de a világ sok pontján élő Marguliszok is Spanyolországban keresik a gyökereiket, sőt, időnként

nemzetközi családi találkozót rendeznek Jeruzsálemben.

A fél évezrednyi történelmi szünet után újraéled a szefárd kultúra, zene. Szó sincs folyamatosságról; az Ibér félszigeten a szó szoros értelmében ki kellett ásni öt évszázad alól mindazt, amit a mórok és a zsidók jelentettek Európa kultúrájában. Gironában az 1970-es évektől folyamatosan ásták ki a meglévő házak alól a zsidó negyed, pontos korabeli térképek alapján. S most ott sétálhatnak a turisták az egykori gettó békés utcáin, belátogathatnak a rabbi házába, videoklippen nézhetik, hogyan zajlott az élet 1492-ig a gironai zsidó negyedben. (Amelynek aztán utcára néző ablakait be kellett deszkáznia, a városba egyetlen, szigorúan ellenőrzött kapun lehetett kilépni, egészen a kiűzetésig.) Ma Gironában évenként megrendezik a szefárd kulináris napokat. Spanyolországban nincs turisztatérkép, amely ne jelölné a nagyobb városok működő zsinagógáit, a tudós Maimonidesz emléktábláit, a kóser éttermeket.

A zsidó múlt feltárása az ibér turizmus egyik nagy bevételi forrása.

Madrid első, (ismét) működő zsinagógájában, a Bét Jakov-ban együtt imádkozott a gyülekezettel Juan Carlos király 1992-ben. Bocsánatkérést vártak tőle, ami nem egészen történt meg. A király azt mondta: „Szefárd (ez Spanyolország héber neve) többé nem nosztalgia, hanem ismét otthon”, majd hozzáfűzte: „Spanyolország történelme tele van fényekkel és árnyakkal”. Ehhez nem kell kommentár. A gironai gettóban egészen otthonosan éreztem magam.

... Nemrégiben Egerben jártam. Óriási plakát hirdetett egy képzőművészeti kiállítást a „Zsinagóga Galéria”-ban. Ez a zsinagóga kicsi, szépen helyreállították, és ha jól keressük, meg is találjuk az emléktáblát egy Radnóti idézettel. Hány zsidót deportáltak, itt ugyan nem tudhatjuk meg. Mint ahogyan Sopronban sem vagy más magyar városban sem, ahol gyakran külföldinek érzem magam. Táblák, turisztatájékoztatók nem utalnak a zsidó kultúrára, tudományra, művészetre, amely nem fél évezreddel ezelőtt, hanem kevesebb, mint száz éve még létezett itt, ebben az országban. Ma nemlétezőnek tekintik. (Mint ahogyan egész Kelet-Európában és a Baltikumban szerették volna).

A kötelező optimizmus mondatja velem, hogy remélem, nem kell ötszáz évet várni, hogy nálunk (is) megvalósuljon a spanyol modell.

IDEGENSZÍVŰEK

Anyámék négyen voltak testvérek, négy lány. Szívósságuknak, különös lelki erejüknek és a Teremtő akaratának köszönhetően mind a négyen túléltek a deportálást. Bergen-Belsenben szabadultak fel. Aki olvasott a lágerekről, tudja, mit jelentett Bergen-Belsen, különösen akkor, ha a 713 km-re lévő Auschwitzból 1945. január 18-án indult el a transzport gyalog. Hat hét múlva érkezett meg, átszelve Németországot, étel nélkül, hóban és fagyban, facipőben, rongyokban. Túléltek.

Etu, Irén és Rózszi 1947-ben kimentek Izraelbe, anyám itthon maradt.

Még élt anyám és éltek a nagynénéim, még volt kitől kérdezni és volt, aki válaszoljon, amikor meglátogattuk őket.

Etu nagynéném Bath Slomon lakott. Bath Slomo Zichron Jakovtól és Haifától nem messze lévő kis mosáv. Az udvaron narancs, citrom és egyéb citrusfélék között volt egy seszekfa is.

Csodálatos illata van e fa virágának, a jázminhoz hasonlít, de még attól is intenzívebb.

Nyár eleje lehetett, mindent betöltött az a csodálatos fűszeres virágillat, ami mindannyiunk orrában ott van, akik jártak Izraelben.

Etu nappalijában ücsörögtünk, és beszélgettünk, természetesen magyarul. A helyzet teljesen olyan volt, mintha itthon, Magyarországon anyám konyhájában üldögtünk volna.

A szürreális élményt fokozva belépett az egyik szomszédasszony egy tálca almás pitével és bekapcsolódott a társalgásba.

Izrael földjén, kilátással a Carmel hegyre, citrusokkal és seszekkel egy kis Magyarország. Magyarok a szereplők, magyar a beszéd és magyar az étel.

Aztán eszembe jut Lajos, aki a holokauszt után kiment Amerikába. 40 évig élt New Yorkban úgy, mintha egy kis szabolcsi faluban lakott volna. Mozgástera a lakása és munkahelye, a Blumingleale áruház közé terjedt, ahol igazító szabó volt.

Soha nem tanult meg angolul. A vele együtt dolgozó afroamerikai szénfekete munkatársa tanult meg inkább magyarul, hogy beszélgetni tudjanak.

A Szent és profán című fotókiállítás egyik képén a járdaszélen ül és kvaterkázik két öreg Jeruzsálemben. A kép készítője szerint is, talán abban a ruházatban, amiben több mint 60 éve kivándoroltak. Ha nem is ugyanabban, de ugyanolyanban. Mintha még mindig abban az országban élnének, ahol születtek, ahol idegenszívűeknek hívják őket és minket is.

Igen, idegenszívűek, csak nem itt Magyarországon, hanem szerte a világban, ahol keresték, keresik a helyüket és a szívük mélyén mindenütt megmaradtak, megmaradnak magyarnak.

Klein Éva

Ahol most is süt a nap

Jeruzsálemi felvételek
Somos Péter fotói

ELŐÍTÉLET

Életünk folyamán a legtöbb ismeretet a tanulmányaink alatt szerezzük. Úgy gondolom, hogy a pedagógusoknak kellően fel kell vértézniük önmagukat arra, hogy a történelem nagy eseményeit hatékonyan, élethűen adják át a diákjaiknak úgy, hogy közben a személyiségük is fejlődjön. Ezalatt azt értem, hogy ne „száraz” adatokat közöljenek, hanem egyéneket, családokat, közösségeket mutassanak be a tanulóknak, fényképek, filmek bemutatásával. Ma már sok lehetőség áll rendelkezésükre. Fontosnak tartom ezt azért, hogy a fiataljainkban felélesszék az empátia készséget, a segítségnyújtást, az egymás elfogadását és tiszteletben tartását, mivel egyre több különböző nemzetiségű diákkal találkozunk az osztályterekben, akik más kultúrával rendelkeznek, és ebből kifolyólag egyre több közöttük a konfliktus.

Az utóbbi időben a tanárok között vannak, akik viszaszírják a tiltott nevelési módszert, a testi fenyítés alkalmazását – pl. a pajeszhúzást, körmözést –, mivel az utóbbi időben őket támadják a diákok és azoknak szülei. Ezzel viszont csak azt érik el, hogy csak idomítva van a tanuló addig, míg a fenyegetés veszélye fennáll, külső kontrollos személyiségnél. A belső kontrollos személyiség, aki kellő önbírálattal rendelkezik, tudja, mit engedhet meg magának a tanórán is, amit viszont csak lassú folyamatokkal, empátival, elfogadással lehet kialakítani.

A jó pedagógus elfogadja, hogy minden tanuló más, és mindegyikkel másképpen igyekszik bánni. Persze ez a módszer lassúbb, türelmet kíván, de eredményesebb.

Ma a leghatékonyabb módszer a vizuális ismeretátadás. A tanulók sokkal könnyebben felfogják a tananyagot, ha képeket, kisfilmeket látnak arról, mint ha csak a verbális ismeretátadás, előadás formájában kapják. A látványon keresztül: a film, a kép, a zene jobban megéri őket, amit hosszú ideig képesek rakározni, valamint a látottakat visszaadni.

Továbbá a művészetek, az önismeretet erősítő nevelés, sport és csoport-foglalkozások is sokat segíthetnek.

Hat különböző nyíregyházi szakközépiskolában- és szakiskolában, ill. kollégiumokban (vidéken élő diákokkal), 15-22 év közöttiekkel, 16 csoportban fókuszcsoporthoz készült felmérés több héten át. Rövid filmeket vetítettünk, és azokat vitattuk meg.

A kutató munkája során kérdőíveket használhat, egyéni mélyinterjút vagy fókuszcsoporthoz interjút készíthet. Jelen esetben az utóbbit választottam, mivel ezt találtam a leghatásosabb módszernek. Hogy mindenki tisztában legyen az alapfogalmakkal, azokat beszéltük meg első között: mit jelent a „másság”, a „diszkrimináció”, az „előítéletesség”, a „sztereotípiá”, az „identitás”, a „rasszizmus” és az „antiszemitizmus”.

Strangers (Idegenek) című film tartalma

Ez a lenyűgöző film, mely 6 percben mondja el két fiatal férfi rövid történetét. Az egyik arab, a másik egy zsidó. Az arab férfi már a metró kocsiban ül és egy arab nyelvű újságot olvas, melynek a címlapján lévő fotó demonstrációs eseményt közöl. A másik férfi, aki éppen felszállt a metró kocsiba, a másik oldalon foglal helyet vele szemben, nyakában Dávid-csillag formájú medál van, mellyel jelzi szintén hovatartozását. Ezt különböző módon vehetjük: szembe kell nézniük a faji előítélettel, hiszen más-más kultúrát képviselnek ugyanabban a kocsiban, habár tolerálják egymás jelenlétét. Amikor azonban hirtelen szembekerülnek a skinheadek fenyegető bandájával, a bajban azonnal társakká válnak.

A filmmel kapcsolatos kérdések és a leggyakrabban elhangzott válaszok:

1.) *Milyen alapon „kategorizálták” be egymást első látásra a film főszereplői?*

– „Vallási alapon történt meg a kategorizálás.” (F.17, L.20éves.)

2.) *Mennyire helytálló vagy nem helytálló ez a címkézés?*

– „A kategorizálás - Teljes mértékben helytálló, hiszen mintha szortíroznák az embereket a vallási nézeteik alapján.

A vallási alapon történő elítélés - Nem helytálló dolog. Nem az ilyen dolgok miatt kellene elítélni az embereket. Hanem meg kellene ismerni őket, és ha esetleg van rossz tulajdonságuk, akkor esetleg azért már elítélhetőek. De akkor sem nagymértékben, mert mindenki más ember és mindenkinek vannak rossz tulajdonságai.”

– „Egyáltalán nem helytálló a címkézés, mert a vallásba beleszületünk, az, hogy milyen a bőrünk színe, arról szintén nem tehetünk, illetve arról sem, hogy hová születünk, milyen a családjunk. Ezért senkit nem szabad kirekeszteni. Életünk folyamán megismerjük a jót és a rosszat. Ez viszont rajtunk múlik, hogy melyiket választjuk”.

3.) *Minek alapján képeztek egymásból „ellenséget” – majd alakították át az ellenségképüket?*

– „Ismét a vallás hozható előtérbe. A zsidó és a palesztin vallás régóta ellentétben áll egymással, ami a mai világban már inkább mondható a Nyugat és az arab világ ellentétének. Amikor viszont „szövetségesek” lettek egymással, az annak tudható be, hogy mindkettőjüknek fontos az élete. Hiszen ha nem fogtak volna össze, akkor valószínű, hogy bántalmazták volna, vagy akár meg is ölheték volna őket. Tehát ha a túlélésről van szó, akkor akár az 1000 éve tartó viszályból kikeveredett ellenségek is összefoghatnak.”

4.) *Mennyire hiteles dramaturgiailag és lélektanilag ez a rövid történet?*

– „Eléggé hiteles, hiszen jól szemlélteti a mai viszonyokat a világban.”

5.) *Elképzelhető-e hasonló eset ma, Magyarországon?*

– „Először is tudni kell, hogy Magyarországon is fennáll az ellentét, de itt a magyarság és a romaság között a legnagyobb. Véleményem szerint a mai Magyarországon ez a történet nem valósulna meg. Annyira nagy ellentét van a két társadalmi réteg között, hogy ez a történet kivitelezhetetlen. Gondoljunk az olaszliszkaire, amikor a tiszavasvári tanárt a lánya előtt halálra verték a cigányok, ahogyan mondták, szétrúgták a fejét felismerhetetlenségig, végül is a semmiért. Mert a cigánygyerekeknek nem történt semmi baja. Az a baj a cigányokkal, hogy ők mindent erőszakkal akarnak megoldani, bármilyen konfliktus esetén.” (F.18)

– „Elképzelhető. Az én apám roma, édesanyám magyar, én romugrónak vallom magam, nekem vannak barátaim úgy romák, mint magyarok. Nagyon sokszor mindkét baráti köröm meghívom hozzánk, és azt tapasztalom, hogy elfogadják egymást, egymást segítik. Azt gondolom, hogy nem a nemzetiségük alapján ítélik meg egymást, hanem a viselkedésük szerint. Hiszen vannak nagyon rendes, szorgalmas, tiszta romák is, és éppen ellenkezőleg, tisztességtelen, trehány magyar srácok is. (F.20.)

6.) *Tudna-e személyes példát/ történetet megosztani velünk?*

– „Én csak bizakodni tudok. A bátyám beleszeretett egy roma lányba. Sokáig titokban tartották a szerelmüket, és most, amikor már az esküvőre készülnek, mindenki

megtudta. Nagymamám örjögött, apám azt mondta, kitagadja a bátyám, ilyen szégyent nem viselnek el. Pedig a lány nagyon rendes, szorgalmas, tiszta, és nem is olyan sötétbőrű. Én nem értem a szüleimet, ha a tesómék szeretik egymást, akkor miért ne lehetnének boldogok? Állítólag attól félnek, milyen unokáik lesznek egy ilyen nőtől. A nővérem azt mondja, ne szóljak bele. Nem tudnám elképzelni az ünnepeinket a bátyám nélkül. Ha a szüleim nem adnának semmit, nehéz lenne nekik otthont teremteni.” (L.16.)

– „Nyelvvizsgára készültem, szinte éjjel-nappal tanultam, és annyira kimerültem, hogy alig kaptam levegőt, nem volt erőm, azt éreztem, így képtelen vagyok busszal hazamenni. Nagyon sok kollégista lány látta a rosszullétem, de egyetlen egy lány jött oda hozzám, aki oláh cigánynak vallja magát, és ajánlotta fel, hogy pihenjek néhány órát a szobájában, az ágyán. Addig úgy tűnt, hogy nem bírjuk egymást, azóta jó barátok vagyunk, habár a szüleink nem örülnek neki.” (L.18.)

A Strangers c. film jól illusztrálta a kategorizálást, címkézést, ellenségképzést. Azonban mielőtt bárkiről bármit is mondanánk, jobb, ha vesszük az időt és a fáradságot, és ismerjük meg, építsünk kapcsolatot vele, és csak azt követően vélekedjünk. Gyakori a gyors, megalapozatlan ítélethozatal, amelynek a szószólója nem gondol a következményekre, minden háttér információ nélkül képes összefüggésbe hozni a bűnözést a cigánysággal, míg a pénzügyi tranzakciókért a zsidóságot okolja.

Azért foglalkozom ezzel a témával, mert több olyan emberrel találkoztam életem, munkám és tanulmányim során, akik valamilyen előítélettel, mássággal rendelkeztek. A faji megkülönböztetéssel, mint jelenséggel találkozhatunk a világ bármelyik részén – mint ahogyan láthattuk a Strangers című kisfilmben is – és az élet bármely területén egyaránt. Meglepett az egyik tanuló beszámolója, aki Tiszaeszláron él, ahogyan mesélt a Solymosi Eszter kultuszáról. Amikor Eötvös Károly könyvének címe gondolok, szinte egy próféciát látok mögötte. „A nagy per, mely ezer éve folyik, s még sincs vége...”

Véleményem szerint a téma nem hangsúlyozható eléggé, hiszen a magyar társadalom fiataljainak többsége keveset tud úgy a zsidók, mint a romák történetéről, kultúrájáról, szokásairól. Többnyire a hétköznapi felszínes tapasztalataiból ítél, figyelmen kívül hagyva meghatározó társadalmi – gazdasági összefüggéseket.

A VONAT

Az alábbi tanúvallomást 20 évvel ezelőtt jegyeztem le. Akkor beszélt nekem a Kol Israel Rádió magyar nyelvű adásának volt igazgatónöje, Chana Marton, akit szinte mindenki Pannikának ismert. Kasztnerről kérdeztem, arról a Kasztner Rezsőről, aki 1950-ben megalapította a magyar adást a néhai dr. Jehuda Martonnal együtt (Lajkó, ahogy Pannika nevezi férjét az elbeszélésben), s akit a mentőakcióban betöltött szerepe tisztázására indult botrányos per következményeként 1957-ben meggyilkoltak.

Évtizedeken át hallgattak a megmentettek, talán félelemből, talán a túlélők megmagyarázhatatlan szegyenérzete miatt. Évtizedeken át újra és újra fellángolt a vita Kasztner mentőakcióban betöltött szerepéről...

'44 március 19-én bement a rádió, hogy a németek bevonultak Ma-

én voltam olyan városokban Ukrajnában, a munkaszolgálaton - felelte -, ahol százezrével éltek zsidók, és én egyel sem találkoztam. Nyilvánvalóan nekünk is ez lesz a sorsunk.

Egy nagy átjáróházban laktunk Kolozsvárott, a Király utca és a Deák Ferenc utca között. '44 május 8-án kerültünk a gettóba, a mi utcánk... Reggel hatkor megállt a ház előtt a szemeteskoscsi, és bevitték bennünket. Téglagyárba vittek, azt alakították át gettóvá.

A téglagyárban fürkéket csináltunk oly módon, hogy lepedőket aggattunk fel. Ott voltunk már vagy két hete, amikor jött Lajkó és azt mondta, hogy hallotta: Pestről lejött egy lista, és akik azon szerepelnek, utolsónak maradnak - mert akkor már megkezdődött a deportálás -, azokat nem viszik el. Az volt a hír, hogy - ha jól emlékszem,

berek küzdöttek, hogy bekerüljenek ebbe a csoportba. Küzdöttek a szerencsétlen hozzátartozók is, hogy velük mehessenek. Gondolták, hogy a fiatalok dolgozni fognak, és ezáltal valahogy biztosítva lesz az ő megélhetésük is. Annyit tudtak csak, hogy Németországba mennek, munkára...

Két ismerős fiatal házaspárral voltunk együtt, akiknek a szülei is ott voltak. Emlékszem, milyen erőfeszítéseket tettek, hogy a gyerekeikkel mehessenek... Mikor az első csoport elment - 3500 emberből állt -, s mikor teherautókon visszahozták a munkásokat meg a tolószékeket, akkor kezdtünk gondolkodni: milyen helyre vihették őket, ahol nincs szükség ilyesmire? De még mindig nem tudtuk végiggondolni a dolgokat.

Mikor Lajkó jött a hírrel, hogy mi utolsónak maradunk, akkor azt mondtam neki, hogy én ezt semmiképpen nem akarom, legyen a sorsom, ami a többié. Azt válaszolta: én Ukrajnában megtanultam fatalista lenni, és látod, életben maradtam. Fogalmam sincs, mi lesz velünk, de rajta vagyunk a listán, a negyvenedik helyen. Valami 370 ember volt a listán a gettóból. Lajkó így határozott, hát beleegyeztem.

Mikor Váradon mentünk keresztül és a vonat megállt - körülbelül nyolcvan voltunk egy lezárt vagonban -, akkor leengedtek két férfit vízért. A vonat elindult, mielőtt vissza tudtak volna jönni. Betették őket a váradi gettóba, ahonnan a helybeli zsidókat már deportálták, de ott voltak a környékiek, többek között az én szüleim Szalontáról. Szenzáció volt, hogy két ember Kolozsvárról megérkezik a váradi gettóba. Apám rögtön odament hozzájuk, hogy érdeklődjék utánunk. Elmondták neki, hogy mi Palesztinába fogunk kerülni. Akkor apám azt mondta, hogy most már bármi történhet vele, nem érdekes...

Rezső Kolozsvárról került Pestre. '40-ben, mikor a magyarok bevonultak, kész rendeletekkel jöttek, hogy

A Kasztner vonat utasai

gyarországra.

Lajkó akkor azt mondta: Pannikám, elvesztünk, végünk van. Pedig ő a világ legoptimistább embere volt. Kérdeztem: miért mondd ezt? Mert

Portugálián keresztül -Palesztinába fogunk valahogy jutni. Fogalmunk sem volt, hová viszik a többieket. Az első transzportban főként szabadfoglalkozásúakat, fiatalokat vittek. Az em-

melyek azok a zsidó vállalatok, intézmények, amiket rögtön bezárnak. Az első volt az Új Kelet. Ennek a szerkesztősége volt a legközvetlenebb baráti körünk, munka után minden este együtt voltunk. Az esküvőnkre is a szerkesztőség tagjait hívtuk meg.

A lap dolgozói Pestre kerültek, és majdnem mind ott helyezkedtek el a cionista szervezeteknél és különböző zsidó intézményeknél, mert ott még tudtak valamit csinálni. Így került Rezső is Pestre. Oda már eljutott az úgynevezett Auschwitz-jegyzőkönyv, mert voltak, akik meg tudtak szököni. '44-ben már tudták, hogy létezik Auschwitz. Megvolt a kapcsolat a jugókkal is, ahol már '42-ben deportálták az embereket. Ott is folyták mentési akciók, úgyhogy mikor a németek megszállták Magyarországot, már volt rá precedens, hogy kapcsolatot lehet teremteni velük. Miután Magyarország volt az utolsó, és az oroszok már a Kárpátoknál álltak - csak éppen hónapokig álltak -, azt reméltük, hogy meg fogjuk úszni a dolgot. Már a magyar hadsereget is tönkrevették, és biztosnak látszott, hogy a németek elveszítik a háborút. Akkor már nagyon súlyos áldozatok voltak, mert az épkézláb, 18 éven felüli férfiakat elvitték munkaszolgálatra.

Elkezdtek kapcsolatokat keresni Eichmannhoz. Sötét figurák szerepeltek itt, mert hiszen kinek lehetett kapcsolata a németekkel? Nem volt olyan egyszerű a dolog, mert volt, aki nem német, hanem magyar vonalon akarta megszervezni a mentőakciót. Egyik férta a másikat. Hogy végül az a vonat mégis elindult... Persze nem úgy, ahogy gondolták. Először azt akarták, hogy azok kapjanak engedélyt, akiknek certifikátjuk volt. A brit mandátum alatt csak így, bevándorlási engedéllyel lehetett bejutni Palesztinába. Nekünk volt certifikátunk, de Lajkó vezető szerepet töltött be a helyi cionista diákéletben. Mi egy fillért nem fizettünk, és senki, aki Kolozsvárról a gettóban volt, nem fizethetett

szerintem. De az biztos, hogy Pestről olyanok menekültek meg, akik fizettek.

Elvitték minket Pestre, a Columbus utcai süketnéma-intézetben szállásoltak el. Onnan tudtam értesíteni a pesti rokonaimat, hogy ott vagyunk. Egyikük gettóban volt, de még ki tudtak jönni. Hoztak nekem egy pizzamát meg egy órát, amit a nagybátyám küldött, meg egy üveg lekvárt. Azzal a lekvárral érkeztem én Bergen-Belsenbe...

Három hétig voltunk a Columbus utcában, jó kis bombázásokat is megértünk. Óvóhely nem volt, árkot ástunk, onnan néztük, hogy bombázzák Pestet. Élelemmel el voltunk látva.

Péter és Pálkor indult el a vonat, azaz június 29-én. Lajkó már a gettóban naplót vezetett, megvan nekem... „Kolozsvár, első transzport, 3500 ember, orvosok, szakmunkások, május 23-án. Második transzport, harmadik, negyedik... Június másodikán: légítamadás. Ötödik transzport: kivételezettek is, június 5. Június 20: dr. Sebők meghalt... Június 29, csütörtök: gyülekeznek az utasok, fél 12-kor éjjel bevagonírozás...”

Csak kolozsváriak voltak a Columbus utcai gettóban, a többieket más helyeken gyűjtötték össze.

„Rákosrendező, Ferencvárosi Rendező, Kelenföld, Győr, Mosonmagyaróvár...” Ott megállították a vonatot, nem engedtek tovább bennünket, mert a többi vonat Auschwitzba, a miénk Bécs felé ment volna. Hajszálon múlt, hogy a magyarok továbbengedtek bennünket, mert minket is Auschwitzba akartak küldeni. Sikerült elérni, hogy valakit visszaküldtek Pestre, hogy Rezső lépjen közbe. Három napig álltunk Mosonmagyaróváron, ott hallottam először Auschwitzról. „Július 6-án Devecseri Laci megérkezik.” Ő ment vissza Pestre Rezsőhöz. „Szlovákia felé: Pozsony, St. Pölten, Passau...” Bécsben nagy bombázás volt, a vagonok

mellett feküdtünk le a földre... Bergen-Belsenbe 9-én érkezünk meg gyalog, Zelléből, SS-katonák és kutyák kíséretében, ötös sorokban.

Közben Linz-ben kiszállítottak minket és bevitték a városba egy helyiségbe, ahol mondták, hogy meg fognak bennünket fürösztetni. Ott kellett először meztelenre vetköznünk, borzalmas volt. Voltak velünk lengyel menekültek, üvöltözni kezdtek, hogy most megölnek bennünket, tudják, hogy ez azt jelenti. Mi akkor hallottuk először ezeket a dolgokat. Hisztérikus rohamot kaptak...

Én egész idő alatt két kolozsvári barátnőmmel voltam együtt. Mentünk keresztül a városon. Az egyik ház teraszán egy társaság sörözött. Nagyon szomjas voltam, és én, aki utálok a sört, mondom: úristen, ha egy kortyot ihatnék! Egy fiatalember, úgy látszik, megértette a gesztusomból, mit mondtam, átugrott a teraszon egy pohár sörrel és odaadta nekem. Ittam belőle egy kortyot, aztán továbbadtam a barátnőimnek. Közben a fiú jött velünk. Mikor elfogyott a sör, visszaadtuk neki a poharat, elvette és visszament. Ez volt Linz...

Bergen-Belsenben külön voltak a férfi és a női lágerek. A táborok tisztán tartásán és főzésen kívül fizikai munkát nem kellett végezni. Roppant kalóriaszegény ételt kaptunk, állandóan éhesek voltunk. Mellettünk is egy ilyen kivételezett láger volt, a hollandoké. Jöttünk-mentünk, sétáltunk az udvaron, míg aztán a hollandok átszóltak, hogy spóroljunk az energiánkkal.

Saját ruhában voltunk, de miután júliusban érkezünk meg és decemberben mentünk el, nem volt éppen megfelelő. Lajkó az utóbbi napokban már nagyon rossz állapotban volt, mert már mögötte volt két év munkaszolgálat. Általában az olyan kis-súlyúak, mint én is voltam, jobban bírták.

Hat hét után egy csoport már elkerült Svájcba. Általában névsor sze-

rint haladtak. Közben állandóan folytak a tárgyalások, a németek folyamatosan zsaroltak újabb és újabb pénzért. Mikor végre elindultunk és már a svájci határon voltunk, nyolc órát álltunk ott, még utoljára zsaroltak.

Kasztner javára irandó az is, hogy nem minden magyarországi városból vitték az embereket Auschwitzba, hanem voltak, akik Ausztriába kerültek, és azok életben maradtak. Rezső Magyarországon maradt, és a háború végéig próbált menteni. Több tízezerre tehető azoknak a száma, akik általa menekültek meg különböző gettókból. Emiatt neki valóban intenzív kapcsolatot kellett fenntartania a németekkel. Állandó életveszélyben volt. Két tisztnek megígérte, hogy a háború után mellettük fog tanúskodni, mert akkor már tudnivaló volt, hogy valamilyen módon felelősségre vonják őket...

1954-ben megkezdődött Jeruzsálemben a rágalmozási per. Grünwald Malchiel ügyvédje kollaborálással vádolta Rezsőt. Ő azt a tanácsot kapta - érthetetlen módon -: tagadja le, hogy a német tiszt mellett tanúskodott. Aztán elővették a bizonyítékokat, és ez nagyon kínos fordulat volt.

Halevi bíró az első fokú ítéletben ezt a kifejezést használta: eladta a lelkét a sátánnak. A felsőbb bíróság később rehabilitálta, de ezt ő már nem érthette meg.

Egy kormány bukott bele a perbe. Éveken át adáz viták folytak Kasztner mellett és ellen. A per kezdete előtti estén Rezső nálunk volt. Kérdeztem tőle, nem lehet-e ezt visszacsinálni? De neki minden álma az volt, hogy képviselő legyen, és ki akarta vívni a zsidó állam elismerését.

Persze, minden visszafelé sült el. Grünwald azzal is gyanúsította, hogy saját magának tartott meg a pénzből. Én tudom, hogy egy fillér nélkül érkezett meg Svájcba. A háború után

oda ment, hogy megírja a Szochnutnak a jelentését. A kislánya ott született. Azok a megmentettjei, akik anyagilag valamennyire összeszedték magukat, adtak össze pénzt és vettek neki egy kétszobás lakást. Abban lakott élete végéig.

Kasztner és lánya, Zsuzsa Tel-Avivban, 1957.

Bergen-Belsenben voltunk decemberig. Lajkó egy barakkban volt Zsolt Bélával. Zsolt megszervezett egy olyan hírszolgálati forrást, hogy remek információkkal szolgált minden este, miután a hallgatóság kiegészítette a cigarettaadagját, mert rettenetes nikotínéhsége volt. Az örök között voltak erdélyi szászok, azoktól szerezte be az információkat. Mindenkéntől azonnal értesültünk, például Horthy kiugrását megünnepeltük.

Lajkó történelmi előadásokat tartott, az utolsó hetekben már legyengülve, ágyban fekvé. Oroszországban is így tartotta magában a lelket: volt ott egy kolozsvári pszichiáterprofesszor, akivel kölcsönösen előadásokat tartottak egymásnak...

...St. Margaretnél megállt a vonat. A svájciak hófehérbe öltözve fogadtak, rettegtek a bacilusoktól. Az első

állomás St. Gallen volt. Innen egy Montreaux melletti szállodába internáltak. Két házaspár volt egy szobában. Előbb karanténban, azután katonai felügyelet alatt voltunk. A svájci katonák esténként pincérkedtek, mert sokuknak vendéglője, szállodája volt. Egyébként a svájciak nagyon kutyául bántak a menekültekkel. Nem is mentem oda egészen '72-ig, akkor viszont, szeptember másodikán, legalább tízszer átléptem oda-vissza az osztrák-svájci határt. Ma sem hagy hidegen, ha ilyesmit meglehetek.

Tudott tény, hogy a svájciak rengeteg zsidó menekültet, akik elérték a határt, nem engedtek be, de külföld felé humánusnak akartak látszani. Ezért létesítettek egy úgynevezett intellektuel cheim-ot Genfben. Oda olyan házaspárokat vettek fel, akik egyetemi végzettséggel rendelkeztek, és valamilyen tudományos munkát végeztek azelőtt is. Ezt mutogatták a külföldieknek. Oda kerültünk. Az életünk tehát biztosítva volt, és mi több kellett? Ott akkoriban nagy élelmiszerkorlátozás volt, de mégiscsak kaptunk enni. Decembertől következő év augusztusáig voltunk ott, akkor megkaptuk az új certifikátokat. '45 szeptember másodikán érkezünk az Országba egy angol hadihajón, borzasztó viharban. Évekkel később Marseille-ből If várába ugyanezen a hajón mentünk, annyira degradálódott...

Rezsőt '57 március 3-án lőtték le. Több mint egy hét után halt bele a sérüléseibe.

Nagyon kontraverzális figura volt. Hogy mondjam... Egyszer azt mondta: élete nagy tragédiája, hogy amiben száz százalékig rendben volt és amiért az életét adta, abba bukott bele: a mentésbe. Én is meg vagyok róla győződve, hogy ez így van. Voltak dolgai, amik nem voltak éppen a legrokonszenvesebbek. Éppen azért volt alkalmas erre a szerepre, amit más talán nem is vállalt volna.

ZSIDÓ ŐS-ÚJHAZA AMERIKÁBAN

Grand Island (Nagy Sziget) egy körülbelül 70km²-s parcella félúton Buffalo és a Niagara vízesés között, New York állam nyugati részén. Ez az a terület, ahol –az utóbbi pár száz évben- először akartak létrehozni egy zsidó országot.

Ezen valószínűtlen kísérletnek a kitalálója Mordecai Manuel Noah. Az 1785-ben Philadelphiában született Noah tuniszi konzulként, New-yorki seriffként, valamint mintegy fél tucat újság szerkesztőjeként szerzett magának nevet az Egyesült Államokban. Képzett szónokként hamarosan szószólója lett a mintegy 30 ezer lelket számláló amerikai zsidó közösségnek, ahol is igen nagy hangsúlyt fektetett a héber nyelv és a Tóra oktatására.

Szerteágazó utazásai alkalmával Észak-Afrikában és Európában lehetősége volt megfigyelni a zsidók üldöztetését és felhívta a figyelmet egy olyan haza létrehozására, ahol a zsidók kellően szabadok ahhoz, hogy meg tudják őrizni identitásukat. Izrael földje, amit ellenséges arabok laktak, valószínűtlen célpont volt, így Noah egy alternatív lehetőségként tekintett az amerikai szigetre. Ideális hely volt az ipar számára, amit vízerőmű is körbeölelt, ezen kívül közel helyezkedik el az Erie-csatorna kereskedelmi útvonalához. Emellett a sziget nagymértékben lakatlan volt, kivéve pár indiánt, akiről Noah nagyon helyesen úgy gondolta, hogy a 10 elveszett törzs leszármazottai.

Noah őszintén és merészen vágott bele célja megvalósításába. 1820-ban kérelmet nyújtott be New York állam törvényhozó testületéhez a területre vonatkozóan.

Noah terve megjelent az újságokban Londontól Moszkváig. Zsidó vezetők válaszaikban követelték Noah jogosultságának bizonyítékát és meglehetősen szarkasztikus hangon kérték annak a próféciának a megkeresését, amiben le van írva, hogy egy mocsaras szigeten a Niagara folyón kell létrehozni a helyszínt, ami Izrael megváltásaként szolgál. Noah válaszában kitért arra, hogy Amerika, ahol tökéletes a szabadság, a legjobb megoldás arra, hogy mozgósítsa az embereket egy modern zsidó állam megteremtésének érdekében.

Az egyre erősödő kritikák csak elszántabbá tették, megvette a területet, majd egy ünnepség keretében megalapította az új Zsidó Államot. A rendezvényen zsolnárokat, egyházi énekeket –beleértve Händel Judás Makkabeusát- adtak elő. Az ünnepségen Noah karmazsinvörös bírói talárba öltözött, és a kolóniáját Ararátnak nevezte el, utalva ezzel egy másik Noahra (Noé), aki bárkájával az Ararát hegyen kötött ki.

Egy korabeli leírás alapján Noah –aki saját magát nevezte ki Izrael bírójának-, szerteágazó beszélgetéseket indított el teológia, politika, patriotizmus, néprajz, nagyzási hóbort és ingatlan témakörökben.

A történet tetőpontjaként homokkőből emlékművet állíttatott, majd egy ünnepi parádé következett Buffalo utcáin, melyet 24 ágyúlövés kísért.

A sikeres kezdést követően az ararati álom hamarosan a feledés homályába merült. Noah elhagyta a várost egy New York City béli bírói állásért, elvett egy vagyonos zsidó lányt, és elfelejtkezett a szigetről. Ennek ellenére, az 1851-ben bekövetkezett haláláig egész hátralévő életében azért küzdött, hogy hazája legyen a zsidóknak, ezáltal Izraelben.

Marshall Roth írása (innernet.org.il) alapján összeállította Sugár Károly

Az elmúlt 2000 évben a zsidó népet számtalan dologban megvádolták:

- Megöltük Jézust
- Megmérgeztük Európai kútjait, elindítva ezzel a pestis járványt
- Mi terveltük ki szeptember 11-t
- Mi biztattuk az arabokat, hogy felkeljenek a vezetőik ellen
- Kontrolláljuk a médiát
- Kezünkben vannak a bankok
- Mi irányítjuk a világ történéseit

Egy olyan dolog van, amiért még soha nem vádoltak minket: hülyék vagyunk!

Mindenki láthatja, hogy mindaz, amit elértünk a technológia, orvostudomány és üzlet terén, azt előfeltételezi, hogy, egy kicsit, okosabbak vagyunk az átlagnál. Talán igazuk van, talán tévednek.

A világban növekszik a zsidó ellenesség. Talán ezt anticionizmusként, Izrael ellenességként leplezik, valójában szintiszta antiszemitizmus. Zsidók a világ minden részén a gyűlölet célpontjai. Az ellenünk elkövetett bűntettek egyre gyakoribbakká válnak Franciaországban, Németországban, Hollandiában, Oroszországban, és természetesen az egész arab világban.

A valós ok nem világos. Hitler szerint „ha nem lenne egy zsinagóga sem, egy zsidó iskola sem, a zsidó szellem akkor is létezne és gyakorolná a befolyását. Ez így van a kezdetek óta, és nincs zsidó, aki ne ezt testesítené meg”.

Nem számít, hogy az ember ortodox, nem vallásos, liberális vagy konzervatív, askenázi, szefárd, amerikai vagy izraeli, vallását gyakorló vagy agnosztikus, szabadgondolkodású. A világ szemében minden zsidó csak zsidó.

Visszont mi magunkat különbözőeknek látjuk. Vannak közöttünk olyanok, akik komolyan megkérdőjelezzik Izrael politikáját. Néhányunknak nem tetszik az, ahogyan az ultra-ortodoxok viselkednek. Páran nem fogadjuk el a

EGYSÉGBEN AZ ERŐ

liberális zsidóságot. Egy maroknyian pedig nem működnek együtt olyanokkal, akik többé-kevésbé épp oly figyelmesek, mint mi.

Ha folytatjuk ezeket a csatározásokat és megosztjuk magunkat, lehetőséget ad a világnak, hogy éket szorítson közénk.

Még ha figyelembe se vesszük egy egységes zsidóság metafizikai előnyét (ahogy a próféták és bölcsseink ígérték), amikor minden szem reánk szegeződik, nem lenne logikus minden zsidó számára, hogy összefogjon és elfogadja egymást?

Megengedni a világnak azt a luxust, hogy kijátszanak minket egymás ellen, tiszta örültség. Ne adjuk meg nekik, hogy egy újabb dologgal megvadjoljanak minket. Ne legyünk hülyék.

Max Anteby blogját (simpletoremember.com) Sugár Károly fordította.

A szerző az Aish Hatorah-nál dolgozik tizenkét éve. Ez az intézmény egy Izraeli párti ortodox szervezet és jesiva, jelentése a Tóra tüze. Max humoros stílusa több ezer embert érintett meg Észak-Amerikában és Ázsiában. Brooklynban él feleségével. Van hat lányuk és számos unokájuk.

ZÁJIN ÁDÁR

Csendes magányában végiggondolta az elmúlt keserves időszakot, miben minden erejét, energiáját az elismerés hajszolásába fektette. Még zsigereiben lüktet a légszomj okozta fájdalom, a tizedmásodpercekkel vívott izzadság - szagú görcsös harc, miközben a gyermekkortól áhított siker utáni vágy adott erőt a továbblépésre, és az a megnyugtató tudat, hogy immár tehet valamit a figyelem felkeltése érdekében. Kiszabadulhat a család árnyékában vélt szürke kolonc szerepkörből, egyben bizonyíthatja lényegének egyediségét. Ugyanez a becsvágy hajtotta, amikor a hódításon túl le akarta nyugózni, imponálni akart álmai vélt nőjének. Csakhogy mindez azzal a szilárd elhatározással együtt már sok volt, ami a magyar Himnuszt is ki akarta sajátítani, mondván: nézzétek a sanda szemetekkel, lám az én teljesítményem elismerése miatt csendül fel. Akkor ott a zárka falai között még nem ismerte fel, hogy mindez semmit nem változtatott volna egyéni és kollektív megítélésén, miként a célok elérésének érdekében elkövetett stimuláló szerek szedése, majd kereskedelme, az ezzel járó súlyos testi sértések okozása sem. Látszólag hiába hajszolta bele magát az ellentétesen ható spirálba talmi képzetek által vezérelten, magányérzete nem, soha egyetlen percre sem csökkent. Viszont a megmagyarázhatatlan tudatalattiból áradó önvédelmi reflex elhitette vele, hogy mindez szükséges volt, kellett a fejlődéséhez, hisz ennek felismerésével máris bölcsőbb lett. Akkor még nem tudhatta, hogy ennek a bizonyos fejlődésnek még csak a kezdeténél tart. A bölcsé válás pedig egy elérhetetlen álomkép, mert minél több felismerést vél felfedezni, a bölcsesség annál távolabbinak tűnik.

Az út, amire lépett, szabadulása napján kezdődött, amikor nem tudván mit kezdeni a rászakadó szabadsággal, céltalan bolyongása látszólag véletlenül gyerekkora ritkán látogatott hájderének színhelye felé vezérelte. Hirtelen megcsapta orrát a lépcsőházból kiáradó jellegzetes szag, mely visszahozta a gyerekkor gondtalan hangulatát. Ellenállhatatlan késztetést érzett belépni

a rég nem látogatott épületbe, amelynek folyosóján elhelyezett táblán egy Zájin Ádár megemlékezésre szóló meghívó fogadta. Rövid hezitálás után erőt vett félelmén és belépett a közösségi terembe.

Feszélyezetttsége néhány régi ismerős láttán oldódni kezdett, majd az egyhangú börtönkoszt után elsőként az ott-hon melegét, biztonságát felidéző módon feltálat halvacsora a fenséges kulináris élvezeten túl már egész más, számára eddig ismeretlen érzéseket is keltett benne. Az est folyamán a legmé-

lyebb hatással a sablonos előadás során elhangzott Mózes születése és halála naptári időpontjának egybeesése volt. Ugyanez a dátum, mégis mekkora utat lehet, kell bejárni születés és halál között. Az egybeeső dátum kíméletlenül szembesítette a relatív idő korlátaival, elfecsérelt börtönveivel. Mózes életútja viszont példaértékül szolgál arra, hogy az utat több zsákutca megjárásának tapasztalatait hasznosítva, többszöri nekifutásra is végig lehet, kell járni.

Élete legnagyobb meglepetése évekkel később mindösszesen két szó formájában egy másik kapun belépve érte, amikor a jeruzsálemi jesivában egy mindenhol szőrös, ám megnyerően mosolygós arc köszönés helyett csak ennyit mondott:

- Már vártunk.

- Ismertek engem?
- Igen, mindenkit ismerünk, aki felnőtt korban bekopog hozzánk.

Röviden, de minden szépítés nélkül elmesélte életútját, melynek során külön hangsúlyozta annak a bizonyos Zájin Ádárnak a börtönből fizikálisan és ugyanezen a napon a szellemi rab-ságból is szabaduló jelentőségét.

- Mózes életpályája valóban tanul-ságos, de igazán megérteni csak akkor fogod, ha majd az itt tanultak alapján némi fogalmat alkotsz Áron útjáról, aki már elegendő tudással rendelkezett az

aranyborjú megalkotásához, egyben a közösség szellemi vezetéséhez. Ezzel a tettel sok ártatlan halálát okozta, de mégis eljutott a szentély főpapi tiszt-ségéig. A keserű tapasztalatok hatására a tisztség gyakorlásának minden pil-lanatában súlyosabban érezte a kö-zösségért vállalt felelősség súlyát. Ez a fejlődés semmivel sem kisebb pél-daértékű Mózesénál.

Már tudta, hogy hosszú út előtt áll, amit saját bensőjében, önmagában, egyes-egyedül kell megtennie. Ettől a felismeréstől egy csapásra megszűnt az egész eddigi életét baljós árnyként végigkísérő, tetteit és azok minden következményeit meghatározó ma-gányérzete...

MODERN MESE

Ezt a kis történetet azok értik meg igazán, akik maguk mögött tudnak néhány peszach előtti nagytakarítást.

Smulik, aki hagyományörző zsidó és egyben pénzügyi zseni is volt, egy szép napon szenzációs állásajánlatot kapott egy Utah állambeli brókercégtől. Vezetői állást és olyan fizetést kínáltak neki, amit lehetetlen volt visszautasítani. Fogta hát feleségét és gyerekeit, elbúcsúztak new yorki szomszédaiktól és útnak indultak.

Smulikot nem zavarta, hogy szinte minden munkatársa a mormon közösséghez tartozott, de mint rövidesen kiderült, beosztottai nem nézték jó szemmel, hogy egy zsidó irányítja őket. A vezérigazgató magához hívatta és kertelés nélkül közölte vele, hogy vagy áttér a keresztény hitre, vagy elbúcsúzzhat a munkájától.

Néhány álmatlan éjszaka és az asszonnyal folytatott hosszú viták után úgy döntöttek, a pénzért feladják hitüket.

Egy darabig úgy tűnt, rendben mennek a dolgok. A péntek esti kidusok elmaradtak, vasárnap misére járt a család. Smulik sokat dolgozott, nem nagyon maradt ideje a történeteken rágódni. Egy idő után mégis úgy érezte, valami nincs a helyén. Ismét álmatlanul töltötte az éjszakákat, beszélgetett a feleségével, felidéztek régi életüket.

Egy reggel érezte, nincs tovább. Bebocsátást kért a vezérigazgatóhoz. Rúgjon ki vagy beadom a felmondásom – ajánlotta fel –, de ezt én nem tudom folytatni, napok óta nem alszom. Zsidónak születtem, nem lehetek más, nem élhetek másképp.

Sajnálom – mondta a főnök –, hogy akaratlanul ilyen szenvedést okoztam magának. Ha annyira ragaszkodik hozzá, legyen megint zsidó, de mivel a munkáját olyan jól végzi, nem engedhetem el.

Smulik boldogan rohant haza. Felesége éppen a tévé előtt ült, mikor berontott a szobába és közölte az örömhírt. Az asszony villámló szemekkel nézett rá.

Mi történt veled? – hűledezett a férfi. – Hát nem örülsz, hogy ismét úgy élünk, mint a többi zsidó?

Már hogyne örülnék – felelte az asszony –, de könyörgöm, miért éppen most kellett ez, két héttel peszach előtt.

Forrás: internet

MESÉLD EL KÉPEKBEN...

Hitközségünk folytatja a helyi zsidóság múltjának dokumentálását.

Kérjük azon hittestvéreinket, akiknek háború előtti fotók és/vagy dokumentumok vannak tulajdonában, juttassák el részünkre, hogy egy készülő tablón megörökíthessük az utókor számára.

Másolás (szkenelés) után a fotókat/iratokat visszaküldjük, de szívesen veszünk e-mailben eljuttatott anyagot is. Elérhetőségünk megtalálható a 16. oldalon, a lap impresszumában.

Köszönettel
a hitközség vezetősége

A peszáchi előkészületek alapos nagytakarítással kezdődnek, hogy otthonunkat teljesen megtisztítsuk minden kenyérmorzsától és egyéb kovászos ételtől, cháméctól. Ki kell takarítani, fel kell kutatni és meg kell semmisíteni mindent, ami Peszáchkor nem kóser – azaz olyasmi, ami chámécot tartalmazhat.

A tűzhely sütőit és égőit peszáchi használatra kaserolni kell, s ha nincs külön peszáchi edény, akkor a főző- és étkezőedényeket is. Ezt Peszách előtt bármikor el lehet végezni, de legkésőbb az ünnep beállta előtti reggelen, a chámécevés tilalma utáni egy órán belül be kell fejezni az edények kifőzését...

A Misná fekteti le, hogy a Peszách előtti estén az egész ház gondos és alapos átkutatásával kell megtalálni és eltakarítani a chámécot: még az ősi kőfalak repedéseit is meg kell nézni. Bár régi szokás nagytakarítást rendezni az ünnep előtt, a Misná által előírt szertartásos kutatás a peszáchi előkészületekhez tartozó hagyomány maradt...

MEGHÍVÓ

A Nyíregyházi Zsidó Hitközség 2012. március 4-én
(vasárnap) 16.00 órai kezdettel tartja
ez évi közgyűlését,
amelyre szeretettel meghívja a hitközség tagjait.

Napirendi pontok:

A 2011. évi zárszámadás ismertetése,
a 2012. évi költségvetés benyújtása,
az alapszabály módosításának szavazásra bocsátása.

A közgyűlés után rendezzük meg a halvacsorával egybekötött
Zájin ádar ünnepséget.

Kérjük, részvételi szándékát február 28-ig jelentse be
a hitközség telefonszámán: 06-42-417-939
vagy e-mail címén: nyirzsido@gmail.com

**HITKÖZSÉGI TAGOKNAK ÉS HOZZÁTARTOZÓIKNAK
A VACSORA INGYENES!**

PURIM

Március 8-án csütörtökön
hitközségünk
purimi ünnepséget rendez.

16.00 órától: Megila olvasás
Utána szórakoztató műsor.

**Minden érdeklődőt
szeretettel várunk!**

KÓSER

borok, italok,
sütemények, fűszerek,
konzervek, édességek kaphatók:
Budapest, Dob u. 35.
(az ortodox hitközség épületében).

Nyitva: hétfőtől csütörtökig

8.00-19.00,

Pénteken 8.00-13.00 óráig.

Tel.: 06-1344-5165;

06-20-318-0640

PESZACHI IMAREND

Széder este:

április 6, péntek, 19.00

Peszach I:

április 6, péntek 18.30:

mincha, maariv

április 7, szombat 8.30:

sachrit

Peszach II:

április 7, szombat 19.00

mincha, maariv

április 8, vasárnap 8.30:

sachrit

Peszach VII:

április 12, csütörtök 19.00:

mincha, maariv

április 13, péntek 8.30:

sachrit

április 13, péntek 19.00:

mincha, maariv

április 14, szombat 8.30:

sachrit – mázkir!

A peszachi kóser
élelmiszerek
megrendeléséről
érdeklődjön irodánkban
személyesen, telefonon
vagy e-mailben.

SÓFÁR

A Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6., e-mail: sofarujzag@gmail.com,
tel./fax: (36)-42-417-939 Web: www.sofar-ujzag.hu Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Szerkesztők: Dr. Klein Éva és Sárosi György. Főszerkesztő: Somos Péter. Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség.

Typográfiai munkák: Kalenda Szerkesztősége (4400 Nyíregyháza, Zrínyi I. u. 3-5)

Készült a Gprint Iroda digitális nyomdájában (4400 Nyíregyháza, Szabolcs u. 7/A)

A folyóirat ingyenes!